

AZ ŐSKOR MŰVÉSZETE SZIKLARAJZOK A FROBENIUS-GYŰJTEMÉNYBŐL

GULYÁS RÉKA

A Frankfurt am Main-i Frobenius Institut sziklarajzgyűjteménye egyedülálló a világon. Az elmúlt évtizedekben raktárban heverő és csak szakemberek által ismert, mintegy száz képből, írásos és képi dokumentumokból, valamint filmekből álló anyag most a berlini Martin-Gropius-Bau kiállításán látható.

A tárlat címét olvasva rögtön felvetődik a kérdés: hogyan lehet sziklarajzokat dokumentálni és gyűjteni? A berlini kiállítás többek között erre a felvetésre ad választ, ívet rajzolva a múlt század elejétől napjainkig.

Leo Frobenius német etnológus és régész 1873-ban született Berlinben, 1904 és 1935 között tizenöt expedíciót vezetett Afrikába, ahol a fekete kontinens kultúráját kutatta. A felfedezőutak finanszírozása már akkor sem volt könnyű, így Frobenius olyan munkatársakat keresett, akik az utat részben vagy egészben maguk is ki tudták fizetni. Így csapatába több olyan jómódú, elsősorban frankfurti nagypolgári családokból származó nők is bekerültek, akik művészettörténeti tanulmányaik során elsajátították a másolás művészetét. Akkoriban ez az oktatás részét képezte, és az akadémiák hallgatói múziumról múzeumra járva jeles műtárgyak másolásával tökéletesítették tudásukat és műértésüket. Frobenius ennek a képességnek nagy hasznát vette, amikor úgy döntött, hogy lemásoltatja az afrikai kultúra szerves részét képező sziklarajzokat. (Később feltérképezte a világ szinte összes sziklarajzát). A fényképek tanúsága szerint a hölgyek sziklákon függve, kötélletrán állva, néha hason fekve, a gravitációval küzdve, egymást tartva, tűző napsütésben is szorgalmasan végezték küldetésüket. Annak ellenére, hogy a mai technikák ismeretében ez az eljárás nem tekinthető pontos, tudományos dokumentációnak, hiszen a festőnők valószínűleg csak az ábrák körvonalait tudták a szikláról a papírra másolni, és utána csak távolabbról szemlélve festették, színezték ki a festményeket, az eredmény mégis elbűvölő. Nemcsak a korabeli fekete-fehér fényképekkel, hanem a mai színes, digitális fotográfiákkal szemben is megállják a helyüket, már csak azért is, mert az ábrák eredeti méretükben láthatók. A képek varázsa egyrészt méreteikből adódik – nem ritka a 9–10 méter széles és több méter magas formátum – másrészt a festési technika adta lehetőségéből, ami az ábrázolások színvilágán kívül a szimultanitásukat és többrétegűségüket is méltón szemlélteti, a 3D technikát megszégyenítő plasztikussággal. A kiállítás kurátorai saját bevallásuk szerint maguk is meglepődtek, amikor az eddig szőnyeggyűjtemény módjára rollnikon tárolt óriási, részben frissen restaurált képek a Martin-Gropius-Bau tágas termeiben levegőhöz és térhez jutottak. Így immár műtárgyhoz méltóan, a falakon függesztve közvetítik elődeink sokszor „primitívnek” nevezett művészetét. A festmények többnyire állatokat (antilop, zebra, zsiráf, elefánt, mammut, vadló, különböző marhafajok, bölény, kos, szarvas, medve, krokodil, bálna, kígyó, imádkozó sáska) ábrázolnak, de legérdekesebbek azok az „életképek”, melyeken emberi alakok különböző, néha elég furcsa pózokban, részben fejjel lefelé láthatók. Gyakoriak a kéz- és láblenyomatok, amelyek az újabb kutatások szerint akár szignóként is szolgálhattak.

Hasonlóan lenyűgöző lehetett a sziklarajzok hatása már az 1930-as években is, amikor Frobenius még maga szervezte meg a kollekció európai és amerikai bemutatóit. Az európai turné, majd az 1937-es kiállítás a New York-i MOMA-ban és több amerikai nagyvárosban bizonyítottan meghatározó jelentőségű volt a modern művészet kialakulásában. Paul Klee, Joan Miró, Jackson Pollock, Pablo Picasso, Hans Arp, Alberto Giacometti és még sok más művész többek között e kiállítás alapján fedezte fel magának a „primitíveket”, ami inspirálólólag hatott további művészetükre. A kiállítássorozat állomásai között Budapest is szerepelt, 1934-ben az Iparművészeti Múzeumban mutatták be a képeket, és Frobenius előadást is tartott az expedícióról. Ezen az eseményen nem tudott jelen lenni a később Anthony Mighella filmje alapján „angol betegnek” nevezett Almásy László, aki Frobenius munkatársa volt, sőt a 11. expedíciót a líbiai sivatagba ő maga vezette. Így csak hallomásból értesült a német tudós beszámolójáról, de ez elég volt ahhoz, hogy

Gulyás Réka • Az őskor művészete. Sziklarajzok a Frobenius-gyűjteményből

kenyértörésre kerüljön sor a két kutató között, ugyanis Almásy szerint Frobenius a magáénak mondott olyan felfedezéseket is, amelyeket nem is ő, hanem a magyar Afrika-kutató tett. A kiállítás katalógusában Kubassek János, az érdi Magyar Földrajzi Múzeum igazgatója ismerteti Almásy életét és munkásságát.

De honnan is származnak a sziklarajzok? Frobenius 1904-ben Kongóban kezdte a kutatásait, majd Szudánban, Kordofánban és Észak-Afrikában folytatta. 1928-tól Dél-Afrikában, Indiában, illetve Abesszíniában, Jordániában és a Líbiai-sivatagban járt. A harmincas évek közepétől Európa került figyelmének fókuszába, végigjárta és dokumentáltatta a skandináviai, Észak-Olaszországi, francia és spanyol sziklarajzokat. Végül eljutott Új-Guineába, és 1938-ban bekövetkezett halála előtt még az „Isten háta mögé”, az ausztráliai outback-be is.

A kiállítás anyaga átfogó képet ad a különböző korokból – a legrégebbi műveket mintegy 30 000 évesre becsülik – és a világ szinte minden tájáról származó, különböző technikával készült őskori barlang- és sziklarajzokról. Ez azért is jelentős, mert a másolatok lelőhelyeinek nagy része manapság még szakemberek számára sem elérhető, egyrészt azért, mert különböző okokból (háborúk, geográfiai adottságok) nehezen vagy egyáltalán nem megközelíthetők, másrészt azért, mert védettek és nem látogathatók.

A tárlat kurátorai tudatosan tartózkodtak a képek értelmezésétől, éppen azért, mert az anyag nagyon sok helyről és nagyon különböző időszakokból származik és a szakirodalomban is nagyon eltérő a megítélésük mind keletkezésük körülményeit, mind funkciójukat tekintve. A kiállításon csak a gyűjtemény kis részét tudták bemutatni, ezen kívül még majdnem 5 000 további másolat várja Frankfurtban am Mainban az értékelést és interpretációt. A tárlat végén Dr. Rudolph Kuper, a kölni egyetem Heinrich-Barth Intézetének vezetője egy kisfilmben mutatja be napjaink legkorszerűbb eljárásait, így pl. a lézerszkennelést, a D-stretch, valamint a röntgenfluoreszcens eljárást és a 3D prezentációt, amellyel a barlang- és sziklarajzok az utókor számára digitálisan is dokumentálhatók és feldolgozhatók.

A kiállításhoz két kísérőanyag is készült, az egyik a gazdagon és kiváló minőségben illusztrált katalógus, a másik egy szöveggyűjtemény, amely a tárlat különböző aspektusait tárgyalja.

A kiállítás 2016. január 21-től május 16-ig látható Berlinben, tervezik az utaztatását is.

http://www.berlinerfestspiele.de/de/aktuell/festivals/gropiusbau/programm_mgb/mgb15_vorzeit/ausstellung_vorzeit/veranstaltungsdetail_mgb15_kunst_der_vorzeit_137493.php